

Aki – ahogy minden szerzetes, minden ember – megküzdött ezernyi kísértéssel a nőktől kezdve a hírnévig, és mindig odafent talált kapaszkodót. Aki eljutott a tudomány világába, s ha nem is alkotott tudományos műveket, felfedezései részei lettek a néprajzi szakirodalomnak. Aki sok elismerést megkapott, aki körül hívek és barátok sokasága gyülekezett, s akinek e világra irányuló szeme szép lassan elhomályosult.

Adja Isten, hogy ha eljön az ideje, odaát már ne kelljen „tükör által, homályosan” látnia a számára oly kedves helyeket, embereket s azt a Szűz Máriát, akihez oly sok szál fűzi. Akár Szent Lukácsot az Istenanyához.

Aki csak teheti, vegye és olvassa Daczó Árpád, a ferences Lukács páter könyvét.

Mohay Tamás

Lemegyek az iszonyú mély tárnába...

*Miklós Alpár: Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányányáiban (18–19. század)
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2017. 427. old.*

Az *Emberek és kontextusok* sorozat tizenegyedik köteteként jelent meg Miklós Alpár könyve, melynek szűkebb tárgyát az erdélyi (Désakna, Marosújvár, Parajd, Torda, Vízakna) és máramarosi (Aknaszlatina, Aknasugatag, Rónaszék) sóbánya-látogatások, tágabb témáját pedig a régió utazás- és turizmustörténete képezi. A szerző a vizsgálandó kérdéskört nyolc logikus, jól áttekinthető fejezetben bontja ki, melyek íve a primer szövegek közlésétől a szerzők és az útvonalak bemutatásán át a tágabb kontextusok feltárásáig, a források részletes elemzéséig vezet.

A bevezetőt követő második fejezet – a sorozat célkitűzésének megfelelően – olyan forrásszövegeket tesz elérhetővé, melyek egymás mellé gyűjtve mentalitásokat és azok változásait teszik láthatóvá. A gyűjtemény összesen 38 primer szövegből áll, mely 35 különböző, Erdélyen, Máramarason kívüli személyhez, szervezethez köthető a 18–19. századból. A fejezetben szerzetesek, tudósok, felvilágosult nemesek, szakemberek, művelt nagypolgárok beszámolóit olvashatjuk, melyeket a szerző saját forrásfeltáró munkája

mellett elsősorban a *Călători străini despre Țările Române* című kiadványsorozat alapján válogatott. A közölt részletek bővelkednek az ismétlődő elemekben, különböző toposzokban, melyeket Miklós Alpár – a hetedik fejezetben közölt elemzésében – elsősorban a látogatások közel azonos forráskönyvének, továbbá az utazók részben azonos hivatkozási alapjának, a vezetőik bevett elemekből épülő felvilágosításainak tud be. A bányalátogatásokról szóló beszámolók több – a bölcséleti stúdiumokat folytató olvasó számára is – érdekes részt rejtenek. Ilyenek például a bányászok életére, műveltségére vonatkozó megjegyzések, egy Krisztus- és Szent Péter-legenda vagy a só pazarlása láttán Kitaibel Pálnak azon gondolata 1796-ból, mely a jövő nemzedékekkel szemben táplált felelősségnek ad hangot. A szövegekben számos fejcsoválásra vagy mosolygásra készítő népkarakterológiai megjegyzés is szerepel, melyek közül talán Arthur J. Patterson egyik meglátása volt a legemlékezetesebb: „Az élvezet másik tényezőjét a helyi dzsentri azon folytonos törekvése képezte, hogy politikát vigyen a

Bakos Áron (1988) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár – Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, bakosaron@gmail.com

végetnemérő beszédekbe és köszöntésekbe...” (131.)

Természetesen e helyütt nem lehet célunk a forrásszövegek részletes ismertetése, amire már csak azért is fölösleges lenne kísérletet tenni, mivel azt a szerző a kötet ötödik, hatodik és hetedik fejezetében példásan elvégzi. Az elemzés egyik erénye, hogy a szerző nem éri be a forrásszövegek kvalitatív vizsgálatával. A mű ötödik fejezetében a bemutatott anyag, a kötetből kimaradt további szövegek, valamint a vendégkönyvek bejegyzései alapján kvantitatív szempontból is láthatóvá teszi azokat az utazás- és turizmustörténeti folyamatokat, melyek a vizsgált időszakban (18–19. század) végbementek. Az utazások különböző motivációinak tipologizálásán túl elsősorban a diakronikus változásoknak ezen regisztrációja vezet tovább a mű hatodik fejezetéhez, mely tágabb kontextusba helyezi a vizsgált problémakört. A szöveg szigorú, logikus rendben halad a tágabttól a szűkebb kontextusok felé, az államhatárok változásán, az utazási lehetőségek technikai fejlődésén, az utazási irodalom műfajainak, szövegregisztereinek áttekintésén, az Erdélyre és Magyarországra vonatkozó ismeretek különbségeinek számbavételén, a változó utazási motivációk, attitűdök, különböző divatok, a szabadidő kialakuló képzetén keresztül a fürdők, bányák szerepéig a turizmusban. A fejezet egy olyan mentalitástörténeti változást tesz láthatóvá, melynek során a racionális indítékoktól vezérelt, a kötelességtudat által ösztönzött utazások helyébe egyre inkább a divat irracionális motivációi által uralt, a kedvtelés jegyében fogant turizmus lép. A mű utolsó hosszabb, hetedik fejezete a forrásszövegek elemzésére tesz kísérletet a már feltárt kontextusokon belül. Ennek első fele gyakorlatilag tipologizálja és összegzi a korpuszt, kiemelve annak legfontosabb jegyeit. Az elemzés egyik fő meglátása, hogy a bányalátogatásokkal kapcsolatban rámutat a bányába való alászállás központi szerepére. A talán triviálisnak tetsző megállapítás valójában olyan kulcsot ad a szerző kezébe, ami egyfelől lehetővé teszi a szövegek rendszerezését, másfelől kaput

nyit a korpusz mélyebb elemzésére. A fejezet második része ennek jegyében az alászállás leírására használt képeket, hasonlatokat, metaforákat, irodalmi, mitológiai párhuzamokat az archetipikus szimbólumokon és a tér kulturális felosztásában használt dichotómiákon keresztül elemzi. A szerző a választott fogalomkészlettel nagyon szellemesen oldja fel a szövegeken végigvonuló ellentmondásos érzéseket és képeket, értelmezi a borzalom és az áhitat, a pokolbeli alászállás és a föld alatti katedrális toposzát.

Az alászállás átmeneti helyzetének központba állítása talán indokoltta tehette volna, hogy a szerző Victor Turner műveit is felhasználja a kvalitatív elemzés során. Az átmenetiséggel kapcsolatban elsősorban nem is a talán ismertebb *liminalitás*, hanem a Turner által később kidolgozott *liminoid* fogalmára gondolok. Minthogy Turner elemzései során a terminust éppen olyan élmények leírására használja, melyek társadalmi státuszváltást nem hoznak magukkal, ám egzisztenciálisan kibillentik az egyént, így a megrendülésről, az életre szóló élményekről tanúskodó szövegek értelmezésére talán alkalmas lehetett volna. Hasonlóképpen Edith Turner későbbi írásai a *communitas*ról talán éppen a szerző által külön kategóriaként kezelt rendkívüli utazásokkal kapcsolatban kínálhattak volna további elemzési szempontokat. Végül, bár a divat fogalmát többször használja a szerző, a jelenség gazdag társadalomtudományi szakirodalmából mintha nem merítene.

Ami a közreadott forrásanyagot illeti, filológiai szempontból talán szerencsésebb lett volna, ha minden szöveget eredeti nyelvből ültetnek át magyarra. A második fejezethez tartozó rengeteg lábjegyzet (szám szerint 1088) ezt részben feloldja azzal, hogy temérdek eredeti terminust, megfogalmazásmódot közöl. A rendkívül sűrű lábjegyzeteléssel szemben viszont azt a kifogást emelhetjük, hogy éppen a források folyamatos olvashatóságát töri meg, ami egyébként a követett szerkesztési elvnek, a szövegek egymás után való felvonultatásának legnagyobb hozadéka. A lábjegyzetek ráadásul rendkívül különböző regiszterekben mozognak. Pozitív, hogy

a bányászati, minerológiai terminusok erdejében nem hagyják elveszni a tájékozatlan bölcsészeket. Ugyanakkor az olvasóra mikrofilológiai adatok tömegét zúdítják, valamint olyan személyek adatait közlik, olyan kulturális utalásokat magyaráznak meg, melyek – a kötet várható olvasói köre számára – teljesen evidensek. Talán célszerűbb lett volna a filológiai és az ismereti lábjegyzetek külön jelölése vagy előbbieik végjegyzet formában való elválasztása.

A könyvészetileg és nyelvileg is igényes kötet minden apró kifogás ellenére rendkívül értékes

munka, mely egy látszólag periferikus európai régió látszólag érdektelen szövegei alapján jut el központi kérdésekhez az utazás- és turizmustörténet tekintetében. A következtetések végig összhangban maradnak a vizsgált anyaggal, a források használata szemléletes, a könyv szerves egészet alkot: az olvasó a szerzőben biztos kalauzra talál, ha vállalkozik rá, hogy képzeletben útra keljen „a feledhetetlen magyar Schweicz magas havasai s mélységei aknái közé”.

Bakos Áron

Margináliák és marginalizáltak: a magyar női teológia nagykorúsodása

Vörös Éva: Kötényes teológia. Esszék és tanulmányok. Második, javított és bővített kiadás. Exit Kiadó, Kvár 2016. 268 old.

A budapesti születésű Vörös Éva, teológus, mentálhigiénés szakember és pedagógus, több mint egy évtizede Erdélyben él. 1996–1999 között egy Biharkeresztes közelében fekvő kis falu önálló lelkeseként szolgált, majd 2004. december 5-e után úgy döntött, hogy áttelepül Erdélybe. Az első, 2006-ban megjelent, *Lélekszirom* című kötetében ezt írta: „Először csak a belső szobámnak írogattam – leginkább szövegvezérelten, a nyitott Biblia margójára...”

Második kötete, az először 2015 nyarán megjelent *Kötényes teológia* új kiadása, öt korábbi méltatás hosszabb-rövidebb szövegrészletével (o. n.), az egyik méltató, dr. Szűcs Ferenc professor emeritus *Női teológia. Elméletben és gyakorlatban* című ajánlásával (11–12.), valamint dr. Szathmáry Sándor teológiai professzor második kiadáshoz írt előszavával (13–14.) jelent meg. Mind a méltatásrészletek, mind az ajánlás és az előszó, a könyv egységét és hiánypótló jellegét, szerteágazó tematikáját, a több műfajt felölelő szövegek tartalmi mélységét és magas

színvonalát, izgalmas és szórakoztató nyelvezetét, valamint megtorpanásra, ugyanakkor továbbgondolásra készítő jellegét hangsúlyozzák. Az először a zalaegerszegi Pannon Írók Társaságának, majd a kolozsvári Exit Kiadó gondozásában megjelent kiadvány keresettségét mintegy az első megjelenés és az újrakiadás közötti időintervallum rövidsége nyomatékosítja.

A jelenleg Kolozsvár mellett élő és a harmadik kötetén dolgozó Szerző szerint: „írásaim jobbra a hétköznapi spiritualitásáról, transzcendenciájáról szólnak” (*Önéletrajz*, 2018; kézirat). Erre utal a kötet címben öntudatosan beemelt hétköznapi *kötény* is. A profán ruhadarab használatának biblikusan szakrális előképe az a krisztusi magatartás, amikor Jézus „egy kendőt vévén, körülköté magát” (Jn 13,4), és megmossa a tanítványok lábát. A nagycsütörtöki lábmosást megbízatásként és szakramentálisan értelmezve, az isteni kegyelem közvetítésére való elköteleződés jeleként felkötött kötény ma is a mindennapi

Czegényi Dóra (1974) – néprajzkutató, egyetemi adjunktus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, czegenyidora@yahoo.com